Головній особі минуло тільки два роки, і цей вік дозволив дідові його вільніше себе почувати в тій авантюрі, про яку потім було стільки розмов. Але хіба може "вільний орел доменних висот" (ці слова з багатотиражки дуже імпонували старому) слухати якихось там жінок, хоч би вони й називалися його дружиною й невісткою? Звідки їм знати, що дитина повинна бачити, а чого ні, куди дивитися, од чого тікати та яким повітрям дихати? На його щастя, батько головної особи був у командировці, і дискусія не поширилася до розмірів катастрофи. Бо син одразу переводив розмову в площину глузів із сучасного стану доменної професії, критикував допотопні методи одержання металу в епоху звільнення атомної енергії і доводив старого до розпачу.

Дід головної особи — доменний майстер Григорій Сидорович — почав з того, що, називаючи вчинки власними іменами, просто викрав згадану особу, себто рідного внука Григорія Григоровича молодшого. Так він звався на відміну від батька свого Григорія Григоровича старшого, відсутність якого уможливила авантюру. Крадіжка відбулася за дуже складних та небезпечних обставин, бо головну особу доглядали особливо ретельно: це був перший у родині онук-мужчина.

Злочин не було викрито доти, доки невістка не прибігла на умовлене місце коло кіно і не знайшла там ні свекра, ні сина. Вони домовлялися, що Григорій Сидорович хутко пронесе хлопчика повз трибуну, вийде з колони й чекатиме коло кіно, щоб передати невістці сина. Погода, до речі, стоїть мінлива, листопад місяць,— то вітер подме крижаний, то пролетить сніжок. Невістчин жах зростав у міру того, як вона бігла додому, а там набув розміру паніки: син не повертався. Знову старий свавільник потяг немовля дихати повітрям або ще кудись, щоб тільки задовольнити свій егоїзм, лишитися з онуком на самоті!

Головна особа бачила, як дід, рушаючи з дому, крадькома налив пляшку молока й поклав її до бокової кишені святкового пальта. До інших кишень було сховано булочку і яблуко, а онукові запропоновано довжелезну, мов дитячий зонтик, червону цукерку з китицями. Це теж

були заборонені ласощі, але, по-перше, дід заприсягався, що цукерка не для їжі, і, по-друге, — вона так нагадувала йому власне дитинство!

— Ну, Григорію Григоровичу,— сказав дід,— труби похід, будь ласка.

Григорій Григорович молодший любив свого діда. Це почуття за дворічний онуків вік встигло так розвинутися, що бідна мати ревнувала сина до сліз. їй здавалося несправедливим, коли малюк, належний їй до останньої цяточки на тілі, раптом тягнеться до поморщеної дідової шиї і обіймає, цілує. А ці чоловіки такі нечулі й просто безсердечні, вони можуть простягти дитині непродезинфіковану руку,— од цеху так і лізуть до колиски! Скільки вже було драм з цього приводу,— і головним заводієм вважався дід.

Хлопець любив діда не так, як решту родичів, ба навіть і саму маму. Перш за все, дід ніколи не калічив мови, розмовляючи з ним, не пристосовувався до дитячої говірки, а серйозно й статечно бесідував, як це робив не з кожним і дорослим. Можна було скільки завгодно лякати хлопчика "ведмедем з торбою" чи "бабаєм" — він іще опинався й висував додаткові питання й умови. Коли ж вимовлялося слово "дід", слухняність ставала беззаперечною й негайною. Одначе досить було матері насварити Григорія Григоровича молодшого за його не зовсім пристойну поведінку, як він чимчикував до діда й голосно йому скаржився: "Діду, мама мене б’є!"

Смішно думати, що мама здатна була хоч пальцем торкнути сина — невгамовного й непосидючого,— дід же підхоплював онука, садовив собі на шию і, згинаючись у невисоких дверях, рушав вимагати пояснень у жорстокосердої матері. "Ах ти ж ябедка,— казала мама,— тебе варто було й насправді нашльопати гарненько!" — "Не треба гарненько,— заявляла головна особа з височини дідового зросту,— мир-миром!" Зворушена такою логікою, мама кидалась цілувати хитру істоту, навчену дідом, мир відновлювався, почуття до діда ставали ще дужчі.

Слід відзначити, що напочатку в Григорія Сидоровича й на думці не було дурити невістку чи красти онука. Він намірявся лише понести малого на Жовтневу демонстрацію, а потім чесно віддати до материних рук біля умовленого кіно. Невідомо, яким чином опинився він далеко від кіно, біля шихтового двору, і йому нічого не лишилося іншого, як зайти.

Григорій Григорович молодший зручно сидів у діда на руці і диригував довжелезною цукеркою в такт дідовим крокам. На голові в нього була яскраво-червона шапка з помпоном. Він з приємністю простяг руку машиністові заводського паровозика, що пурхав парою, і сказав привітно:

— Діду, ту-ту!

— Я думав, що ви на демонстрації, Григорію Сидоровичу,— зауважив старий машиніст,— мої всі замкнули хату й рушили цілим парадом...

— Отож, Карпе Дем’яновичу,— відповів щасливий дід,— онука несу до нашої домни...

— А нащо його носити? Може, і зовсім по книжковій лінії піде!

— Не кажіть нічого! Мене мій син цим допікає, каже — нізащо не пущу малого по дідових та батькових слідах! Ви подумайте тільки...

— Не видко, щоб Григорій Григорович свого діла не любили...

— Ат, ви його тільки послухайте!

Велика сніжинка сіла на онукову рукавичку.

— Діду, діду,— сказав він,— муха!

Після чого, замруживши очі, слухав, як пронизливо гукав на паровозику гудок. Навчений бути щедрим до людей, які йому сподобалися, малий подав дідуні-машиністові цукерку й щиро сказав:

— На, діду!

Таку великодушність було гідним чином віддячено, і малюк дістав дозвіл шарпнути за дротинку гудка, власноручно прогусти, а дід його потай витер щасливу сльозу.

— Давай,— махнув рукавичкою Григорій Григорович молодший, і паровичок рушив, корячись його хазяйській руці.

Вони пішли до доменних печей. Ось те місце, де Григорій Сидорович колись лежав з однозарядною берданкою й тримав на прицілі ворога. Його товариші-червоноградці закурювали, ховаючись за вагонеткою руди. Звідусіль чути було постріли — це якась мандрівна офіцерська дружина вирішила підтримати Тимчасовий уряд, уже заарештований в Петрограді повсталими робітниками. Офіцери скерували свої сили проти заводу, бо там концентрувалася воля до боротьби. Із заводу йшла підтримка червоногвардійцям, постачалися боєприпаси. Два дні тривав бій, несподіванка вирішила справу. Головною вулицею міста проходила залізнична колія, і нею раптом покотив просто з заводу саморобний бронепоїзд, стріляючи на всі боки. Офіцерські нерви не витримали, Жовтневий переворот було підтримано в цьому донецькому малому місті й ствердженo.

— Дивись, онуче,— сказав колишній червоногвардієць, минаючи знайомі місця,— тут твого діда поранено за робітничу справу. Тебе тоді ще й на світі не було.

— Не було,— весело погодилося рум’яне личко.

— А твій батько, знаєш, як діда називає? Шаман, каже, доменний.— Вони пройшли далі й наблизились до доменних печей. На думку Григорія Сидоровича, нічого в світі не існувало кращого за доменний цех. Тридцятиметрові башти урочисто підносилися коло кауперів, вагонетки з шихтою безперервно повзли нагору. Працювала поки що лише одна піч, друга ще не встала з руїн, із куп вапняку, попелу, битої цегли, розчавлених вагонеток, покручених конструкцій, поруйнованих вибухами залізних балок. Сама домна похилилась, але не впала зовсім, стояла наперекір усім законам механіки, невмируща й нездоланна, викликаючи однодушне бажання допомогти їх випростатися.

На ливарному дворі холов чавун попереднього топлення, рухався кран, канавники метушилися, домна гула рівним робочим голосом. Григорію Сидоровичу не треба було й дивитися на манометри, щоб визначити хід печі,— йому здалося, що домна співає. Він не зводив очей з онукового личка, намагаючись помітити найменші порухи маленької душі. Григорій Григорович молодший зажадав, щоб його пустили з рук на землю: він побачив пісок і лопату. Доки малюк намагався потягти важку лопату,— його вже оточили глядачі, робітники зміни. Вони здоровкалися з майстром і гукали йому на вухо, бо домна забивала всі звуки:

— Ранувато привели зміну, Григорію Сидоровичу!

— Оце так доменщик, нівроку йому!

Це було дуже приємне почуття, не порівнюване ні з чим у світі. Маленька істота порпалася в піску, звичним оксамитовим гудінням співала домна, низькі хмари злякано підносились вище, пропливаючи над піччю. Обіч пролітав сніжок, але над домною він сіявся дрібного мжичкою. Піввіку тому прийшов сюди вперше Григорій Сидорович. Він ніколи не міг потім детально пригадати того далекого дня. Сьогодні ж яскраво побачив — до тремтіння серця, до зупинення подиху,— ось тут він тоді стояв, сільський підліток, коли випустили перше топлення, вперше бачив живий, рухливий чавун. Страшне, іскрометне молоко

потекло повз його ноги, дихаючи на нього вогнем. Він хотів кричати і, певно, закричав, не почутий в голосі домни. Минуло п’ятдесят літ...

Головна особа кинула лопату й рушила до печі. Так само, певно, вчинила б більшість людей, але Григорій Сидорович знову розчулився й чекав, що "воно" робитиме далі. Онук зупинився і, задерши голову, дивився на чорну башту, ніби вивчаючи її конструкцію.

— Так і синки твої до неї приходили, Григорію Сидоровичу! — загукав до старого майстер.

Онук стояв, не зводячи очей з домни, а потім оглянувся на діда й посміхнувся. Щось проговорив, не почуте в гудінні домни, показав пальчиком нагору. Григорій Сидорович підхопив його і потяг нагору, майже до колошникової площадки. Звідти видко було їхнє місто, притрушене першим снігом. На його білині яскраво горіли червоні прапори й транспаранти святкового жовтневого дня. Григорій Сидорович поглянув у напрямі свого дому, згадав, що там зараз діється, і в нього похололо серце. Ну, ото ж яка дірява голова! Збирався подзвонити з заводу, щоб не шукали їх з онуком, і не подзвонив. Начувайся, старий, матимеш прочухана. Що баба, що невістка — обидві не подарують. Домна гула домовито, ласкаво, трохи сумно. "Ону-ук!" — долинув пронизливий голос паровичка. Підійшли ланцюжком ковші, в них посунув шлак — сліпучий, жаркий. Наче вся зима навкруги раптово пойнялася рожевим блиском. Ковші пішли на відвал.

— Ну, от тобі й усе господарство! — сказав старий.— Приймай з ходу, як ведеться в родині! Коли не заперечуєш, так і запишемо.

Дитина зачаровано слухала, як гуде піч, обняла діда ручкою за шию. Вона вперше опинилася на такій височині. Скіпи з шихтою цікаво висипалися, поміст тремтів, але брязкіт металу, гуркіт, свист — все поглинав низький голос домни.

— А він каже, що я відсталий шаман! —гукав старий майстер.— Я, каже, твій син, я теж доменщик, але я не молюся на домну! Про мене, хоч би її й зовсім не було! А що ж ти хочеш, питаю? Цитрусових плантацій, може? Хочу, каже, сидіти в саду серед квітів, щоб було тихо, чисто, красиво. Щоб залізна руда сама топилася під землею атомною силою, а я б тільки відкручував та закручував кран, через який тектиме чавун! От чого він хоче! А хіба ж я сам проти прогресу? Тільки ти домни не ображай...

— Діду, їсти,— на саме вухо старому вимовив новоспечений доменщик.

Григорій Сидорович умить витяг із жилетки товстелезного годинника на срібному ланцюжку, клацнув кришкою,— так, час підобідати. Хутенько опинившися на землі, знайшли затишок серед важких залізних брил, старий дістав з кишені пальта хустку, простелив поруч, поставив пляшку з молоком, поклав булочку й яблуко. Головна особа, сидячи на дідовому коліні, взяла пляшку впевненим рухом і почала смоктати молоко просто з горлечка, одхиляючи назад голову. Малого не треба було умовляти, як дома, він видудлив молоко, ум’яв булочку і з задоволенням почав шматок чорного хліба.

Після цього майбутній доменщик ганебно заснув, уткнувши личко в дідове пальто. На вії його сідали пушинки снігу, і дід ніжно здмухував їх пріч. На півшляху до домівки вони стріли перехвильовану маму, яка бігла на завод у пошуках сина. Мати з жахом дивилася на заснуле маля, їй приверзлося, що не впізнає його личка, що це не немовля вже. а принаймні дорослий солдат, закликаний до армії, безконечно далекий від материної ласки, навіть з вусами... По правді кажучи, слід відзначити, що Григорій Сидорович, стрівши невістку, злякався ще дужче, ніж колись при такій самій зустрічі з власною дружиною. Він загрозливо пирхнув у вуса, попереджаючи невістчин гнів, передав їй сина, повернувся і прешвидко накивав п’ятами. Династичне питання з’ясувалося, онук розсудив батька і діда, душа вимагала тепер зустрічі з старими друзями-червоногвардійцями, щоб з нагоди Жовтневих свят

пригадати минуле, поспівати й за добрим звичаєм — поцілувати живущу чарку.